

Pirinka Penkova

(Denmark, Kalundborg, independent researcher, Prof. Emeritus)

The Modernization of the Bible

On a New Danish Translation of the Bible – Bibelen 2020, and the Advanced Interpretation of the God-inspired Scripture

Abstract: This essay intended for the Bulgarian reading public deals with the new Danish translation of the Old and the New Testament, Bibelen 2020. The translation into Danish does not aim to be literal and is meant to provide an easy read for people who are not well acquainted with the old biblical stories and concepts. Instead of Old Testament and New Testament the translators have used the titles of Old Pact and New Pact with the purpose of emphasizing the connection between the two parts of the Bible and the idea that the pact with God is valid for all people. The essay's focus is on the criticism of the translation, such as the discussion about the replacement of the word Israel with several descriptions of the Jewish tribes so as not to be confused with the modern state of Israel. New designations have been chosen for obsolete concepts such as sin or veneration. The discussion on the quality of the new translation and its coverage in the press will be of value to theologians and linguists.

Keyword: Bibelen 2020

Пиринка Пенкова

(Дания, Калундборг, Независим изследовател, проф. емеритус)

Осъвременяването на Библията

За новия датски превод на Библията – „Библия 2020“ (*Bibelen 2020*), и съвременното възприемане на Светото писание

Всеки нов превод на библията е събитие, продиктувано преди всичко от промените в съзнанието и езика на теолози и милиони читатели. Прочитът на избрания за основа текст и преводът водят както до нова интерпретация в зависимост от нивото на съвременната текстова критика, така и до нов словесен избор, който обикновено се предопределя от речниковата традиция на предишните преводи в сферата на терминологията. Целта на това есе е да представи един от съвременните подходи към библията като културен артефакт с примери от новата датска Библия 2020 (*Bibelen 2020*, *Bibelselskabet*). Промените в библейския текст дават представа за новите ценностни нагласи в обществото, новата самоидентификация на носителите на езика и за релевантната за момента „политическа коректност“ в избора на думите. Преводачите целят да представят религиозните екзистенциални разкази като основа в разбирането на европейската духовност и датското културно наследство за християни и за други вярващи или атеисти.

Първият въпрос пред всеки преводач е изборът на ориентация: дали да се насочи към граматиката и стила на езика, от който се превежда, създавайки митично-религиозната картина на света в представите на древния човек, или към езика на съвременния потребител. Теорията на библейския превод борава с термини като „буквален превод дума-по-дума“ с формално съответствие (*formal correspondence*) на значение и форма, или свободен превод по смисъл (*functional equivalence*), който има за цел да възсъздаде

за модерния читател същата информация и въздействие, което е имал текстът за древния слушател на оригиналния библейски език. С помощта на преводача четенето на Библията се превръща от линеарен процес в херменевтичен кръговрат.

От теоретична гледна точка, принципите на научния превод на един библейски текст като исторически източник предполага буквална, възможно най-точна трансмисия на чуждия език, при което преводачите не са зависими от църковната традиция на съответната църква. От гледна точка на равинската еврейска традиция, преводът на Стария завет предполага свои собствени норми, продиктувани вътре в самия текст, в който семантиката и етимологията са тясно свързани.

С пример от четвърта глава на книга Битие може да бъде илюстрирана концептуалната сложност в превода на всяка дума: коренът на еврейския глагол със значение „позна“ създава връзката между дървото на познанието за добро и зло и характеристиката на сексуалната проява в израза „Адам позна жена си Ева“, която ражда братоубиенца Каин. Архаичният евфемизъм „позна“ не се използва в езика на съвременните млади хора, в превода на Петокнижието е използван изразът „легна с“. Един класически проблем в превода на това изречение е и предаването на думата *hā'ādām* като „Адам“ или „мъж“ или „човек“. Името на Ева, което означава „майка на живота“ (или „на всички хора“), има и митологична конотация като *Ḥawwāh*, която не е смъртна жена, а продуктивно божество, което заедно с върховния Бог създава човека. За всяка дума от Петокнижието е натрупана изследователска литература върху тълкуването и превода ѝ.

В християнската традиция Христологията осветява прочита на старозаветния текст, Старият завет е предсказание и праобраз на Новия. Преводът на библейския текст, предназначен за университетско обучение по теология, отчита екзегезата на църковните отци и е снабден с изчерпателен справочен апарат, в който се дават обяснения и бележки по различни версии на тълкуванията. Предлага се и относително свободен превод на Библията, предназначен за широката публика, съобразен с църковната традиция и утвърдените вече изрази и представи, резултат от тълкуванията на поколения преводачи.

В продължение на няколко десетилетия в Дания се обсъждат множеството критерии за избор на метод и стил във връзка с осъвременяване на библейския превод. Историята на авторизирания датски библейски превод от 1992 г. и подготовката на новия превод *Библия 2020* г. вече е описана в публикацията „Борбата за Датската Библия: Източник или канон?“ (Halvgaard 2008). Канонът е изграден върху авторитарни догми, докато историческата перспектива и метод се менят. Така принципите на новия превод стават предмет на дискусия, започнала още през 1970 г., с публикуване на частични пробни преводи през 1987 г., когато се дооформят и теологичните изисквания към каноничния превод. В дискусията върху *Библия 2020* изискванията по отношение качеството на превода и преценката за съответния резултат се формулират от представители на няколко основни дисциплини: теология, история на религията, църковна история и църковен канон. За езиковото поле на библейския превод всяка дисциплина предлага своя парадигма за определяне на това, кое е правилно, истинно, научно/ненаучно и т.н. Важна роля при библейските преводи в продължение на хилядолетия играе етичният аспект.

За избора на лексеми и тълкувания от различни датски преводи по-долу се привеждат паралелни цитати от две предишни датски издания на Библията: на датското Библейско дружество (от 1819 г.) и от авторизирания превод от 1992 г. В три примера се цитира текстът от първата печатна датска Библия от 1550 г. За улеснение на българския читател датските изрази са преведени буквално от авторката, като наред с превода от датски се дава за сравнение и съответният авторизиран текст от българското издание

на Библията на Св. Синод. Развитието на езика в българския библейски текст се онагледяват с отделни примери от превода на Новия завет, извършен от Неофит Рилски през 1835 г., както и от изданието на българския превод на Библията от 1924 г.

Разликите в датския и българския превод на Библията са продиктувани както от догматичните различия между западната и източно-православната църква, така и от избора за образец на превода библейски източник. Канонът на библейските книги за литургична употреба е от IV в. Латинските литургични текстове на Библията продължават да бъдат нормативни за Католическата църква до днес. По тях се ориентират всички преводи на съвременни национални езици, съгласно нареждането на Папската Конгрегация за богослужението и извършването на тайнствата (*Congregatio de Cultu Divino et Disciplina Sacramentorum*), подновено през 2015 г. В протестантската църква църковната служба включва избор на избран текст от Библията и/или свободна проповед на същата тема; песнопенията са от авторизиран сборник с псалми и се изпълняват от всички участници в службата. За традицията на Датската протестантска църква и датските преводи на Библията виж историческата информация в справката по-долу.

В своята вековна традиция Византийската църква допуска употребата на библейски преводи от гръцки или арамейски/сириакски на живите езици. Така например през IV в. се появява преводът на арменски (от Месроп Мащоц), на грузински (първоначално през V в., и отново в XI в. от Георги Мтацминдели), на старобългарски (Константин-Кирил Философ през IX в.) и пр. В богослужението на източните църкви се редуват избрани откъси от Паримейника, Апостола и Евангелието; химните и проповедите, предназначени за съответния ден от църковната година, са събрани в сборниците октоих и миней.

Историческа справка

За българския читател следва кратка информация във връзка с възникването на датската Библия, а след това – и на българската православна Библия. Основните разлики между тях произтичат от източниците на превода (идиш, латински или гръцки), метода (свободен или буквален) и богословската доктрина (западна или православна).

Първите непълни датски преводи на Библията от латинската *Вулгата* се осъществяват през XIII в. Както е известно, *Вулгата* е преведена от иврит и арамейски, в сравнение с гръцки, между 383 и 406 г. от св. Иероним. При превода на *Стария Завет* св. Иероним се стреми да избегне отклоненията от староеврейски, които са налице в гръцкия превод *Септуагинта*. При това св. Иероним сам отбелязва, че прави превод *non verbum de verbo, sed sensum de sensu* („не дума по дума, а смисъл по смисъл“). Върху латинския превод на св. Иероним се опира по-късно Мартин Лутер, когато изготвя първия превод на Библията на немски език, а въз основа на немския превод се изработва пълният превод на датски език през 1550 г. (т.нар. Библия на Кристиан III). Първото датско печатно издание на *Новия завет* е от 1524 г., впоследствие преиздавано и редактирано многократно.

Заместването на ключови думи от изходния текст с други води до оживени спорове през следващите векове, например Калкар (Christian Andreas Hermann Kalkar) в предговора към превода си от 1847 г. защитава избора на името-заемка „Йехова“ (JHWH) вместо „Господ“, докато Линдберг (J. Chr. Lindberg) в своя превод от същата година избира името „Господ“ вместо „Йехова“ (https://da.wikipedia.org/wiki/danske_bibelover%c%a6ttelser#cite_note). В авторизирания превод на *Стария Завет* от 1931 г. последователно се употребява „Господ“ с главни букви (HERREN), за да се отрази въведената последователна замяна на JHWH от оригинала. В бележка към авторизирания

датски превод от гръцки, издаден през 1992 г., се подчертава, че научният подход изисква запазването на името *Jahve* от оригинала, но с оглед практиката в църковните среди, само на 13 места в Библия 2020 се запазва *JHWH*. През 2015 г. излиза академичен превод на Библията (*Studiebibelen* 2015), който съдържа разночетения и коментари, въведения към всяка библейска книга и исторически справки за библейските понятия и теми; взети са под внимание също така старозаветни апокрифи и географски карти.

С появата на новото издание на *Новия завет*, предназначено както за самостоятелно четене, така и за църковна употреба под заглавие „Новият договор“ от 2007 г. (*Den Nye Aftale*, Bibelselskabet 2007), започва подготовката за цялостно издание на Библията (*Bibelen*, Bibelselskabet 2020), което включва и *Стария завет* със заглавие „Старият договор“ (*Den Gamle Aftale*) в превод от староеврейски.

Старият завет е преведен от колектив от 26 специалисти по изданията *Biblia Hebraica Stuttgartensia*, *Deutsche Bibelgesellschaft* 1967-1977, и *Biblia Hebraica Quinta*, *Deutsche Bibelgesellschaft* 2004. За *Новия завет* е използвано 27-то издание на гръцкия текст от Nestle-Alands *Novum Testamentum Graece*, *Deutsche Bibelgesellschaft*. Ръководител на целия проект е Биргите Стоклунд Ларсен (*Birgitte Stoklund Larsen*), а в редколегия са включени Симон Хансен (*Simon Hansen*), Карен Кармарк (*Karen Karmark*) и Сесили Алман Роберг (*Cecilie Ahlmann Raaberg*).

Интересът на датските библеисти по въпроса за гръцкия текст като основа на превода от гръцки на съвременен език е документиран двеста години след появата на първото печатно издание (*edition princeps*) на цялостния гръцки текст на *Новия Завет*, осъществено от Еразъм Ротердамски през 1515 г. В Базел Еразъм е разполагал само със седем непълни гръцки ръкописа от XI до XV в. Въз основа на тях и на сравнение с общопризнатия от Западната църква латинския превод на *Вулгата*, както и на библейски цитати от патристичната литература изготвя своята гръцка версия, попълвайки сам липсващи в ръкописите места, като по този начин поставя началото на научната новозаветна текстология. Полученото от Еразъм „Право за публикуване“ на подготвения от него текст на *Новия завет* забавя разпространението на друго триезично многотомно издание на *Стария и Новия Завет* (т.нар. *Complutensis Polyglotte*), подготвено в Университета в Алкала, Испания (*Alcalá de Henares, Complutum*). По поръка на кардинал Франсиско Хименес де Сиснерос (*Francisco Jiménez de Cisneros*) се подготвя първоначално конкорданс на *Новия Завет* на четири езика (гръцки, иврит, арамейски и латински). Проектът се осъществява по-късно – многоезичното издание на *Стария и Новия Завет* излиза от печат през 1520 г. Редакторът Диего Лопес де Сунига (*Diego Lopez de Zúñiga*) включва двуезични речници и коментари.

Датският професор по теология, завеждащ Ръкописния отдел на Кралската библиотека Даниел Готлиф Молденхавер (*Daniel Gotthilf Moldenhawer*, немец по произход), посещава Алкала през 1784 г. с цел да издири избрания от де Сунига гръцки ръкопис и други библейски гръцки ръкописи. Оказва се, че „ненужните“ гръцки ръкописи, свързани с „отцепническата“ гръцка църква, са продадени за производство на фойерверки. Упоритото колекциониране на гръцки ръкописи през следващите два века създава днешната колекция в Кралската библиотека на Копенхаген, състояща се от няколко стотин екземпляра библейска и патристична литература – най-ранните фрагменти са от X в. Сбирката включва и 12 различни библейски преписа (споменати в каталозите Graux 1879; Schartau 1994).

За да се разберат разликите при сравнение на датските текстове с новобългарския превод е важно да бъде отбелязано, че първият славянски превод на Библията на говорим език (старобългарски) е по-стар от датския с шест столетия. Първо е осъщест-

вен преводът на *Евангелието*, *Апостола* и *Псалтира* от св. Константин-Кирил около 862 г., а после и на цялата Библия (без *Макавеите* и *Книга Рут*) от св. Методий до 855 г. Правото да предаде „благовестието“ на език, различен от трите утвърдени свещени езика (еврейски, гръцки и латински) и понятен за покръстените, е защитено от св. Константин-Кирил в прочутия спор с триезичниците през 867 г. Светите Кирил и Методий превеждат от съвременните им гръцки ръкописи, поради което техният превод е от значение и за реконструкцията на историята на гръцкия библейски език. Следващ старобългарски превод е подготвен от презвитер Григорий по времето на цар Симеон в началото на X в. Старобългарският превод е включвал 60 канонични книги, ранен списък е запазен в предназначения за цар Симеон *Изборник* в препис от 1073 г. Както е известно, списъкът от книги на Библейския канон е определен от Атанасий Александрийски в средата на IV в. и включва признатите днес 39 канонични и 11 второканонични ветхозаветни книги. По повод догматичния спор между Източната църква и Рим по въпроса за *filioque* през IX-X в., Константин Преславски превежда на старобългарски през 906 г. *Словата против арианите* на Атанасий Александрийски (двумно издание на старобългарския и гръцкия текст – 2015 и 2016 г., новобългарски превод на *Трето слово* от 2018 г., книгите са дигитализирани в Academia). Многобройните библейски цитати в преписите на *Словата против арианите* дават солиден материал за реконструкцията на недостигналия до нас оригинален старобългарски библейски превод. Евтимий Зигавин преписва цели глави от св. Атанасий в книгата си „Догматическо всеоръжие“, създадена през XII в. Новият превод на гръцкия Атанасиев текст и на библейските цитати у Зигавин дава представа за измененията в езика на Библията. Следващото стъпало за проследяване на езиковото развитие откриваме в заемките от Зигавин в Загребския сборник на Владислав Граматик от 1469 г.

С авторитета на Атанасий Александрийски се обяснява преписването на старобългарските преводи в Русия и Сърбия до XVIII век, докато на Запад през XIX в. интересът към историческия Исус е сменен с фокус към керигмата (проповедта на ранната Църква). Така началото на 75-а глава от *Второто слово* на св. Атанасий е използвано в диалектичната и екзистенциалистката теология на XX в., христологията на св. Атанасий заляга в учението на Карл Барт за избранничеството (Barth 1958, II.2: 116). Връзката на учението за избранничеството на Барт с догмата за предопределението в калвинизма е тема на много нови изследвания.

През XIV в. нов превод или редакция на Библията прави патриарх Евтимий (вж. Николова 1998: XII-XV). Следващите редакции и преводи на библейския текст по исторически причини се осъществяват в Русия. Няколко века делят средновековните преписи на евангелия и псалтири в българска, руска и сръбска редакция до съставянето на пълна църковнославянска библия през 1499 г. по времето на Новгородския архимандрит Генадий. *Генадиевската библия* е проверявана по *Вулгата*, а дотогава в православните общини са се натрупвали канонични, апокрифни и еретични текстове. Колективът на архм. Генадий преписва като програмен документ срещу ересите през 1498 г. и *Словата против арианите* в две редакции. Въз основа на Генадиевската библия през 1581 г. се осъществява първото пълно издание на т.нар. Острожка библия. Ревизия на текста по гръцките печатни образци с е провежда по време на патриарх Никон и намира отражение в *Елизаветинската библия* от 1751 г. Следва еталонната за няколко века *Екатерининска библия* от 1763 г. и първото печатно издание на *Словата* на св. Атанасий Александрийски през 1765 г. в руска редакция, но опряна на един буквален български превод от началото на XV в., вероятно Атонски. Съдбата на славянските преводи на *Словата* да съпровождат редакциите на Библията се обяснява с ролята на Атанасиевата екзегеза и съдържанието на *Символа на вярата*. *Кредото* или *Символът на вяра-*

та съдържа в съкратен вид цялото религиозно съдържание на *Стария* и *Новия завет*, и в църквите на Запад чак до XX в. се практикува така нареченото *Атанасиево кредо* (Athanasian Creed, Symbolon Quicumque). В науката днес е доказано, че текстът Symbolon Quicumque е Псевдо-Атанасиев (Drecoll 2011: 386-389). *Символът на вярата* на Източната православна църква отговаря на Атанасиевото тълкуване на Светото Писание.

През 1725 г. Сръбската патриаршия възприема официално църковнославянския за официален език на сръбската църква. Засвидетелствани са и откъси от библейски текстове на говорим сръбски език от просветителя-проповедник Гаврило Венцлович от втората четвърт на XVIII в., но делото на Гаврило Венцлович остава забравено или непознато. В книжовни центрове като Света Гора Атонска и Рилския манастир се преписват среднобългарски евангелски и псалтирни текстове, а старозаветните сюжети се разпространяват с дамаскинарската литература, в която навлиза постепенно говоримият език.

Въпросът за замяна на църковнославянския с разбираем „народен“ език се усложнява от самото тълкуване на „стар“ и „нов“ възглед върху библейските сюжети. В Русия през XVIII в. съ-съществува дихотомията във „високия стил“ (дворянски руски наред с църковнославянски), но паралелно с тях е налице и забраненият по-късно „нисък стил“ (т.нар. Лубочная Библия). С написаната на „грубия“ език на еснафското градско съсловие Лубочная Библия Русия се отваря за масово навлизане на елементи от западната ренесансова култура (вж. Плетнева 2013). С литературна преработка на Библията се заемат знаменити писатели и литератори като М. В. Ломоносов, А. П. Сумароков, В. К. Тредиаковский, Г. Р. Державин, И. П. Богданович, М. Д. Хемницер, Ф. Н. Глинка, Н. М. Языков, А. С. Хомяков, например Ломоносовския *Псалтир* в силабо-тонично стихосложение или книга „Йов“ във версия на Ф. Н. Глинка.

На новобългарски *Новият Завет* е преведен и издаден двукратно от П. Сапунов (1828, 1833 г.), преводът на Неофит Рилски от 1840 г. претърпява шест издания. Пълното издание на Библията през 1871 г. е превод от гръцки, извършен от комисия под ръководството на американски протестантски мисионери, но с участието на К. Фотинов и П. Р. Славейков. За протестантските мисионери в българските земи от средата на XIX в. вж. в студията на Р. Ангелова Baptism in Bulgarian lands (in the middle of the XIX c. until the beginning of the XX c.), academia. edu. Изданието от 1871 г. е препечатано например в придворната печатница през 1924 г., в книгата е отбелязано, че Библията е „върно и точно преведена от оригинала“. През 1925 г. излиза православният превод на Библията, издаден от Св. Синод; използван е руският синодален превод, подготвян през периода от 1858 до 1876 г. Руският превод е от древноеврейски и гръцки, съпоставен с древните латински и сирийски преводи. Православният превод е преиздаден през 1982 г. със съвременен правопис. Българското библейско дружество издава през 2002 г. нов превод от гръцки на съвременен български език, извършен от преводаческа комисия от Богословския факултет на Софийския университет. За основните тенденции в съвременните изследвания на славянската библейска традиция от IX до XVI в. вж. например сборника с ред. А. Кулич (Kulic 2016).

От времето на старобългарските преводи, в ръкописната традиция на православните славяни продължават да се възпроизвеждат използваните в богослужението *Евангелие*, *Псалтир* и *Паримейник*. През средновековието небогослужебната част е позната предимно по тълкуванията на Отците на църквата. Изследването на слабо изучените старобългарски небогослужебни текстове на *Стария завет* се активизира от Славянската библейска комисия от 1988 г. насам с последвали издания на отделни библейски книги. Пълната Библия на Св. Синод е достъпна в интернет. В примерите, приведени

по-долу, цитатите от гръцкия Нов Завет са по изданието на Нестле (Nestle 1950). Латинският текст е по Вулгата (Weber, Gryson 2007).

Библията като извор на познание и приобщаване към Божието Слово

Новият датски превод на Библията е продиктуван от желанието да се предложи четивен текст на съвременника, който рядко отива на църква и не е изкушен от текстова критика, от използване на справочници и бележки под линия. Желателно е езикът да бъде лек, разказът плавен и поетичен. Това е необходимо особено за привличането на младото поколение, което чрез конфирмация потвърждава принадлежността си към църквата (при условие, че децата са били кръстени от родителите си). По време на продължителната подготовка за конфирмация младежите се запознават с основите на християнската вяра и с избрани текстове от Библията. Изборът да бъдеш конфирмиран и да бъдеш член на датската протестантска църква е доброволен. Църковните служби и ритуали като сватби и погребения се финансират от заплащания с доброволен 1% църковен данък. В протестантската църква отсъства ритуалът миропомазване, отсъства и католическата изповед. Предназначената за четене *Bibelen 2020* се ползва и от свещеника вместо буквалния превод на предходната авторизирана библия.

При избора на думи и подзаглавия в библейските книги на *Bibelen 2020* преводачите са се ръководили от правилото, че най-четената книга в света трябва да приобщи читателя към тези, които получават божия благодат и спасение. Означението *завет* (*testamente*) е заменено от *договор*, а заглавията „Старият договор“ за *Стария Завет* и „Новият договор“ за *Новия Завет* целят да подчертаят връзката между Стария и Новия пакт с Бога. Заглавието „Новият договор“ е въведено в обръщение още през 2002 г. Новият термин влиза в изданието на цялата Библия през 2020 (*Bibelen 2020*). Особено сполучлив е преводът на *Псалтира*, чиито текстове са подходящи както за лична молитва, така и за литургията. Ще добавя, че в новия превод *Псалтирът* е получил заглавие „Благодаря“ (*Tak*), за да напомни, че псалмите са възхваля за Божията милост и благодат. И в старобългарски благодарствената песен на Давид е възхваля: *хвала ꙗꙗꙗ ꙗꙗꙗ ꙗꙗꙗ*, изразът за благодарност в *Евангелието* (например Лк 18.11) е *хвалѣ въздавати*, самата дума *благодарност* е калка на гр. евхаристия (*εὐχαριστία*).

Bibelen 2020 се появява само 15 години след изданието на *Библия на всекидневен датски* (*Bibelen på hverdagsdansk*, 1994), *всекидневен* е в смисъла на разговорен датски език. Всички издания на Библията до днес са дело на Датската Библейска комисия. За версиите на съвременните преводи срв. например „Тайната на вярата“ от *Първо Послание на апостол Павел към Тимотей*, 3.6.

В изданието от 1994 г. четем:

Han kom her til jord som menneske. Havde Åndens bekræftelse, blev beskuet af engle, prædikedet blandt folkene, troet af mennesker ud over verden og ført tilbage til Himlens herlighed.

В буквален превод:

Той дойде на земята като човек. Имаше потвърждението на Духа, бе съзерцаван от ангели, бе проповядван сред народите, биде възприет от хората по света и възвърнат към величие на Небето.

Библия 2020 гласи:

Troens hemmelighed: Han viste sig i kød og blod, blev bekræftet af Helligånden, set af engle, fortalt om til alle folk, troet i hele verden og ført op til himmelsk ære.

В буквален превод:

Тайната на вярата: Той се яви в плът и кръв, бе доказан от Светия Дух, видян от ангели, разказан бе на всички народи, повярван бе от целия свят и въздигнат на небесна почест.

Превод на Неофит Рилски от 1835 г., цитиран по трето издание на Новия Завет от 1859 г., с. 425:

Ѡ Славѣнскѣмъ на Бѣлгарскѣмъ ꙗзыкъмъ тайнството на благочестието Бѣтъ се ꙗви въ тѣло, ѡправдѣ сѣбе чрезъ Дѣхатъ, показѣ се на ꙗггели тѣ, проповѣданъ бѣдѣ въ ꙗзычници тѣ, повѣрованъ бѣдѣ въ мѣръ, вознѣсѣ се со слава.

В Библията от 1925 г.:

Тоя, който биде явенъ въ плътъ, Доказанъ чрезъ Духа, Виденъ отъ ангели, Проповѣданъ между народите, Повѣрованъ въ свѣта, Възнесенъ въ слава.

(<https://ia802607.us.archive.org/21/items/novyzavietgospo00neofgoog/novyzavietgospo00neofgoog.pdf>, с. 227).

В авторизираната Библията на Св. Синод преводът е:

Велика е тайната на благочестието: Бог се яви в плът, засвидетелствуван бе от Духа, показа се на Ангели, проповядван биде на народи, приет с вяра в света, възнесе се в слава.

Изборът на пасивните форми следва гръцкия образец, който предлага разноречия за Въплътения – „Този, който“ (ὁς), но има и вариант с θεός за „Бог“, думата *благочестие* е калка на εὐσεβεία, на датски съответствието е просто „вяра“; вж. Nestle 1950: 531.

В *Bibelen 2020* традиционното за българската Библия означение на старозаветните библейски книги е друго: *Петокнижието* е озаглавено Loven „Законът“ и съдържа книгите Begyndelsen „Началото“ (отговаря на *Битие*), Udvandringen „Изселването“ (отговаря на *Изход*), Lovene „Законите“ (отговаря на *Левит*), Ventetiden „Очакването“ (отговаря на *Числа*), с Moses' store tale „Великата реч на Мойсей“ е означено *Второзаконието*. Следващите книги до Йов са обединени под общо заглавие Historien „Историята“, и във всяка книга разказът в отделните глави е сегментиран с подзаглавия. Например 19-та глава от *4-та Книга Царства*, озаглавена Historien om Israels konger 2 (Anden Kongebog) „История на Израилските царе 2“, съдържа следните подзаглавия:

Gud sætter et rygte I gang „Бог пуска слух“, стих 1-13,

Hizkija beder til Gud „Езекия се моли на Бога“, стих 14-19,

Guds besked til Sankerib „Известие на Бога до Сенахирим“, стих 20-28,

Jerusalem bliver reddet „Иерусалим бива спасен“ стих 29-34,

Guds engel slår assyrerne ihjel „Ангел Господен поражав асирийците“, стих 35-37.

Господните думи звучат по-патетично в българския превод, срв. стих 22:

Hven var det, du råbte imod? Det var Israels hellige Gud, du så på med foragt.

„Кой беше този, срещу когото роптаеше? Това беше светия Израилев Бог, когото погледна с презрение“,

а в Синодалната Библия:

Кого кореше и хулеше ти? И против кого издигна глас и тъй високо дигна очи?

Против Светия Израилев!

В *Новия Завет* традиционното разделение на повествованието на глави с имената на евангелистите или адресата на апостолските послания също е допълнително

разделено на абзаци с вътрешни подзаглавия, които съдържат указания за избраната тема. Даден е и списък на популярните теми, така че читателят бързо да намери желанния текст, например „Притча за блудния син“. В началото на всяко апостолско послание се дават сведения за автора, датировката и мястото на посланието, последвани от общо описание на съдържанието и целта на посланието. Например за *Послание на апостол Павел до римляните* е обяснено, че е писано от апостол Павел по време на престоя му в Коринт около 57-59 г., че това е третата му мисия, по време на която той подготвя продължение на пътешествието си към Рим и Испания, че с това *Послание* апостол Павел се представя пред членовете на християнската общност, състояща се от покръстени езичници и една малка група юдеи-християни. За съдържанието е посочено, че е най-систематичното *Послание* на ап. Павел и най-ясното изложение на християнската вяра, съгласно „Новия договор“.

Ново е навсякъде и структурирането на главите, например началото на *Послание на апостол Павел до римляните* в авторизирания датски превод от 1992 г. е разделено на три абзаца: 1.1-7 с надслов „Възлюбени Христови ближни в Рим“, 1.8-16 с надслов „Общността в Рим“, два откъса имат самостоятелни подзаглавия: 1.16-18 „Силата на евангелието“, 1.18-28 „Човешката вина“. В *Bibelen 2020* сегментът 1.1-16 не е разчленен, 1.18-28 е озаглавен *De trodsige og gudløse mennesker* „За непокорните и безбожни хора“. В авторизирания превод членовете на християнската общност в Рим са наречени *brødre* „братя“ (*Послание до римляните* 1.13), но *kære venner* „драги приятели“ в *Bibelen 2020*. Разликите в прочита на посланието са съществени: напр. 1.17-18 в авторизирания превод от 1992 г. гласи:

Den retfærdige skal leve af troen. Men Gud viser sin vrede fra Himlen mod alle syndige og onde mennesker, som i deres uretfærdighed undertrykker sandheden.

„Праведният ще живее с вярата. Но Господ показва гнева си от небето срещу всички грешни и зли хора, които потискат истината чрез своята несправедливост“,

в *Bibelen 2020*:

Den, der tror på mig, vil leve. Til gengæld viser Gud sin vrede over alle de trodsige og gudløse mennesker, der undertrykker sandheden, fordi de ikke følger Gud.

„Този, който вярва в мене, ще живее. Напротив, Господ показва гнева си към непокорните и безбожни хора, които подтискат истината, защото не следват Бога“.

В българския превод от 1924 г. призивът към грешните е за спасение чрез вярата:

Праведниятъ чрез вѣра ще живѣе. Защото Божиятъ гнѣвъ се открива отъ небето противъ всяко нечестие и неправда на човѣцитѣ, които препятствуватъ на истината чрезъ неправда.

В Синодалния превод: Праведният чрез вяра ще бъде жив, Гневът Божий се открива от небето върху всяко нечестие и неправда на човечите, които държат истината в неправда.

Споровете в датските медии относно качеството на превода в *Bibelen 2020* започват с превода на пасажи от Псалм 121.4 *Han, som bevarer Israel, falder ikke i sovn, han sove ikke*, „Този, който пази Израил, няма да задреме, Той не спи“, в новия превод: *Nej, Han, der passer på os, falder ikke i sovn, han sove ikke* „Не, Този който ни пази, няма да задреме, Той не спи“.

В българския Синодален превод: „няма да задреме, нито да заспи Онзи, който пази Израил“. В еврейския псалм целевата група слушатели е израелският народ, с

разширението на групата от възприемащи закрила в *Bibelen 2020* – „ни“ – се дава възможност на съвременния читател да се приобщи към посланието, но според критиците се стеснява ролята на Бога в историята на израилския народ. Думата Израил, която се среща 2.503 пъти в Стария Завет, в новия датски превод обикновено е заменена с думите „юдеите (jøderne)“, „юдейския народ (det jødiske folk)“, по-рядко е оставена непроменена. Основанието на преводачите за избора им да заменят името „Израил“ е, че Израил в Новия Завет не е териториално понятие, а съвременникът днес неминуемо свързва името с държавата Израел. По времето на Исус съществува Юдея, юдеи, а не територия Израел, но, според някои критици, отново е налице политически мотив – да не бъде засегнат конфликтът с Палестина (Jens From Lyng, *Izrael er taget ud af Det Nye testamente i nyoversættelse*, Kristeligt Dagblad, 21.04.2020, 1, 8). Политически мотив в избора да бъде заменено името на юдейския народ в по-стари дискусии се свързва с преследването на евреите. За чест на старобългарския превод на Евангелието, в него е направена разлика между езика и носителите на езика, така родът и земята са иудѣи, иудѣа, а евреискъ се употребява за езика, но в неевангелските текстове се среща иеврѣискъ за τὸν Ἑβραῖον и ὁ ἕξ Ἰουδαῖον.

Връзката между името „Израил“ и патриарх Яков е без конотация за съвременния датски читател на *Bibelen 2020*. Едва ли му е известно, че пръв получава името „Израил“ патриархът Яков, който влиза в двуборство с непознат противник, описано в глава 32 на книга *Битие*. Яков побеждава и неговият противник, оказал се Бог в човешки образ, му дава името „Израил“, което значи „Борец с Бога“. С този епизод се зачева особената роля на Израилевия род, избран да се насели в Обетованата земя. Яков има 12 сина, които поставят началото на 12-те израилски племена. Името на първородния син на патриарх Яков е יְהוּדָה, *Yehudah*, и по време на изхода от Египет името му преминава върху неговия род. Родовете на синовете на Яков се заселват в западната част на днешна Йордания, а по-късно се разделят на две царства. Десетте северни рода запазват името „Израил“, двата южни рода са известни като „Юда“, *y'hudi* (יְהוּדִי), но след унищожението на Самария (северното царство) за южните родове също започва да се употребява означението „Израил“, както се вижда и от най-късните по произход библийски книги, включени в *Стария Завет*. Името на тази етническа група е засвидетелствано в каменни надписи от територията на Египет и днешна Йордания (יִשְׂרָאֵל). Името „Израил“ има множество конотации в *Новия Завет*, например 12-те сина на Яков предшестват 12-те ученици на Исус, но тази вътрешна връзка е изгубена в новия превод.

Проблемът според критиците е, че името „Израил“ е станало многозначно и се среща десетки пъти в превода на *Стария Завет* като означение на избрания от Бога юдейски народ. В гръцкия текст на *Новия Завет* думата се среща 68 пъти и почти толкова пъти в авторизирания датски превод на Библията от 1992 г. Но още през древността възниква тенденцията понятието Израил да не се поставя в центъра на християнската история. В традиционното възприемане на библията апостол Павел полага началото на тълкуването на самата християнска църква като *Израил*, където Бог чрез причастието (евхаристията) изпълнява своя обет за спасението. Когато апостол Павел говори за *Израил* в посланията си, той има предвид патриарсите Абрахам, Исак и Яков от „Израилевия дом“, затова, според професора по църковна история Петер Баслеу-Клаусен (Peter Baslev-Clausen), се губи нещо от смисъла, когато в *Посланието към евреите* вместо „Израилевия дом“ в новия превод стои „моят народ в Северното царство и в Южното Царство“. Когато евангелист Матей избира да напише, че Йосиф и Мария с новородения Исус се завръщат в „Израил“, а не в Юдея, но в новия датски превод стои „у дома си“, така се губи важна връзка със старозаветните пророци. Според професор Клаусен, с подмяната на основни понятия, Библийската комисия подценява

осведомеността на масовия читател, но, според секретарката на Библейското дружество Биргите Стоклунд (Birgitte Stoklund), някои хора могат да се объркат, защото Израил не е географско понятие в Новия Завет, а название на народ (вж. Mette Skov Hansen, *Izraels betydning for kristne har ændret sig gennem tiden* (Kristeligt Dagblad, 21.04.2020, 8).

Международният отзвук за новия превод започва след критиката, подета от датското Движение в подкрепа на Израил „Словото и Израил“ (Ordet og Israel) и последвалите коментари по израелските медии Jewish Telegraphic Agency, Ha'aretz, Jerusalem Post, Times of Israel. Според отговора на един от преводачите – Николай Винтер-Нилсен, щурмът в пресата е преувеличен и не отговаря на размера на проблема (Nikolaj Winther-Nielsen, *Medoversætter af ny bibel efter shitstorm: Det var fuldstændig ude af proportioner*, Berlingske, 16. Mai 2020, 12-13). Следват реакции в Германия, Франция, Норвегия, САЩ, Австралия, Уганда, австралийски проповедник смята, че целта на замяната на името „Израил“ е да се представят евреите като лишени от гражданство. В страни като Норвегия, където се подготвя нов превод на евангелието, преводачите получават повод за преценка на възможните преводачески решения (вж. Jens From Lyng, *International debat om Israel-omskrivning i dansk bibel*, Kristeligt Dagblad, 29.04.2020, 1, 11). Интернационални библейски преводачи предлагат думата *евреи* (немско *Jude*, датско *jøde*) да бъде заменена с *юдеин* (*judæer*), вж. коментари у Morten Hjørning Jensen, *Internationale bibeloversættere vil have jøde ændret til judæer*, Kristeligt Dagblad, 2. Juni 2020, 8. Авторът на статията Morten Hjørning Jensen отбелязва, че няма библейски превод, в който Исус да е наречен *Jesus, judæernes konge*, „Исус, юдейски цар“, но точно така е в старобългарския превод на *Евангелието*. В утвърдения и ползван в много страни *Наръчник към Новия Завет* на Бауер (Bauer 1928) за възприетия превод на *ἰουδαῖος* с *Jude* се казва:

Това е причинило непредсказуема вреда, защото преследването на евреите нами-
ра опора в текста на Св. Писание.

Някои учени вече са предлагали думата *Jude* да се замени, други, като Amy-Jill Levine, смятат, че ако се махне, това ще бъде истински антисемитизъм. В Дания Библейското дружество обмисля възстановяване на думата „Израел“ в някои пасажии при следващо издание (срв. интервю с генералния секретар на Датското Библейско дружество, г-жа Биргита Стоклунд Ларсен, в статията на Kristian Lindberg, „Jeg går helt og holdent ind for staten Israel“, Berlingske, 29. april 2020: 4-5). Подмяната на думата „Израел“ се тълкува от други критици като пример за така наречената „заместваща теология“ (*Erstatningsteologi*), подобно на схващането, че мястото на старозаветния Израил е заето от църквата и църковното паство, а старозаветните пророчества се отнасят до всички християни. В Давидовия псалм 25.22 се отправя молба към Бога:

Gud, indfri Israel af alle dets trængsler,
О, Боже, откупи Израил от всички негови беди!,
но в новия превод на *Bibelen 2020* се чете:
Befri os alle fra sorgen!
Избави всички ни от скръбта.

Подобна замяна е налице и в *Исая* 43.1 където става дума за Яков и Израил, но в превода се говори за създаването на „всички нас“. В други случаи отклонението от гръцкия води до неточност, например замяната на израза „синовете на Израил“ (*τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ*) с *юдеите* (*jøderne*) в *Деяния на апостолите* 7.23, е необоснована исторически, защото става дума за помощта на Мойсей към пленените в Египет, а да се говори за юдеи преди заточението във Вавилон е анахронизъм. Съобразявайки се с

обществената критика, Библейското общество решава да възстанови думата „Израил“ в редактираните пасажи.

Още от XIX в. насам, по причина на нарастващото ционистко движение, се водят спорове доколко църквата по теологически съображения може да бъде считана за *нов Израил*. Същите дискусии се оживяват и след холокоста и появата на държавата Израел в 1948 г. Наред с еврейския ционизъм се развива и християнски ционизъм, който настоява да запази представата за Израил като богоизбран народ. В САЩ особено протестантските конфесии се разделят във възгледа си за Израил. След войната от 1967 г. Израел е загубил нещо от доброжелателното отношение към името си, но мнозина и днес вярват, че в деня на Второто пришествие ще се случи нещо особено с богоизбраните в Израел. В *Bibelen 2020* не е оспорена особената роля на израелския народ, получил Божиите заповеди.

Замяната на заглавието *завет с договор* също не е безпроблемна, защото в *Послание към евреите*, 8.13 апостол Павел говори за втори завет на Бога и с този нов завет обявява първия за овехтял, а онова, което остарява, е близо до изчезване (Ole Andersen, Generalsekreter I “Ordet og Israel”: Genindsæt Izrael I Bibelen 2020, Kristelig Dagblad, 7. Maj 2020, 10).

За българския читател може да звучи изненадващо, че един от преводачите на *Bibelen 2020* – Сьорен Холст (Søren Holst), лектор в Копенхагенския университет, счита, че мнозина не познават значението на евангелските понятия „грях“ и „почит“, затова тези думи трябва да бъдат изоставени в превода, тъй като в представата на модерния човек грешното е свързано със секс или консумация на сладкиши, а почитта днес е изместена от респект (Kristeligt Dagblad, 6.04.2020, 6). Действително модерният индивид не коленичи пред висши инстанции, а скандинавецът счита насъщния хляб за свое право (в осигуреното общество на благосъстоянието). Староеврейската дума за *грях* е многозначна, а датската дума за *грях* превежда различни староеврейски думи, затова в превода на *Bibelen 2020* вместо „грях“ стоят изрази като „престъпване на Божия закон“, „самолюбие“, „да правиш обратното на това, което желае Бог“, или конкретните названия от Божиите заповеди като убийство, прелюбодеяние и т.н.

За някои читатели замяната на думата *проказа* (lepra) с „кожна болест“ в текста на *Марко* 1.40 е погрешна, защото излекуването на прокажения от Исус е чудо, а да излекуваш някого от кожна болест (екзема), не е нещо особено. Заменена е и думата *слуга/раб с помощник*, когато става дума за старозаветни лица.

Нюансите в новия превод могат да бъдат илюстрирани например с предсказанието в книга на *Иезекиил* 37.21-27, че Бог ще събере отвсякъде израилевите синове, ще ги посели в земята на дедите им и ще сключи мирен договор за безпределни времена, срв. *Bibelen 2020*:

Sig så til dem på mine vegne: Jeg henter israelitterne hjem fra de fremmede lande, de måtte rejse ud til, og jeg lader dem rejse til deres eget land. Jeg gør dem til et folk i Israels bjergland, og en konge skal herske over dem alle sammen. De skal aldrig mere være to folk, de skal aldrig mere være delt i to lande. En efterkommer af min trofaste hjælper David skal være konge og hyrde for dem alle sammen. De skal bo i det land, som jeg gav til min trofaste hjælper Jakob, og som deres forfædre boede i. De og deres børn og børnebørn skal bo der altid, og Davids efterkommer skal altid være deres konge.

Кажи им от мое име: Аз ще взема израилтяните от чуждите страни, където бяха принудени да отидат, и ще ги оставя да дойдат в собствената им страна. Ще ги направя един народ в планините на Израел, и над всички тях ще царува един цар. Повече никога няма да бъдат два народа, повече никога няма да са

разделени в две страни. Един потомък на моя верен помощник Давид ще им стане цар и пастир на всички. Те ще живеят в земята, която дадох на моя верен помощник Иаков и в която живеяха прадедите им. Те и децата им, и внуците им ще живеят там завинаги, а потомците на Давид ще са им царе завинаги.

В българския синодален превод пасажът гласи:

Тъй казва Господ Бог: ето, Аз ще взема Израилевите синове измежду народите, между които се намират, ще ги събера отвред и ще ги доведа в тяхната земя. В тая земя, на планините Израилеви, Аз ще ги направя един народ, и един Цар ще бъде цар на всички тях, и не ще бъдат вече два народа и занаят вече не ще се делят на две царства. И ще живеят в земята, която дадох на Моя раб Иакова, в която живяха отците им; там ще живеят навеки, те и децата им и внуците им; и Моят раб Давид ще бъде княз у тях навеки.

Подобен е и българския превод от 1924 г.:

ще живѣятъ въ земята, която дадохъ на слугата си Якова, дето живѣхъ бащитѣ ви; въ нея ще живѣятъ тѣ, чадата имъ, и внуцитѣ имъ до вѣка; и слугата ми Давидъ ще имъ бѣже князь до вѣка.

Книга *Притчи* в Bibelen 2020 е наречена *Житейски Правила*. При превода в нея има някои лесно обясними замени, например в 1.8 overhør ikke din mors vejledning, „не отхвърляй наставлението на майка си“, тук в староеврейски стои *наставлението на закона*. В *Притчи* 1.7 и 9.7 думата „страх“ е заменена с „респект“: Respekten fot Gud er det første skridt til at blive klogere, „Респектът пред бога е първа крачка да станеш по-мъдър“, в гръцкия превод стои ἀρχὴ σοφίας φόβου θεοῦ, „начало на мъдростта е страх от Господа“. Цитатът от *Притчи* в книга *Йов* 28.28 гласи:

Og han sagde til mennesket Visdom er at stole på mig, og indsigt er at hole sig fra det onde

И той каза на човека: Мъдрост е да ми вярваш, а прозрение е да се държиш настрана от злото.

В гръцкия превод от идиш стои θεοσεβεία ἐστὶν σοφία, и в българската Библията от 1924 г. е налице буквален превод:

Страхъ от Господа, туй е мъдрост, И отдалечение отъ злото, туй е разумъ.

За думите *мъдрост, премъдрост* в славянските библейски преводи вж. Hristova-Shomova 2016: 195.

Пенсионираният главен рабин на Копенхаген Арне Мелхиор, който работи над датския превод на *Стария завет* в продължение на десет години (1977 до 1987 г.), критикува новия превод като поклон пред новото екологично и климатично ориентирано мислене (Интервю в статията на Jens From Lyng, Ny skabelsesberetning er knæfald for klimapolitiske overvejelser, Kristeligt Dagblad, 6.april 2020, 6). Например още със самото сътворение на света, описано в Bibelen 2020, Begyndelsen (Битие 1.28), Бог създава човека не за да „господства“ над тварите, както е в по-стария авторизиран текст, а за да „поеме отговорност“ за тях: вместо hersk over havets fisk, himlens fugle og alle dyr „господствай над морските риби, небесните птици и всички животни“ стои tage ansvar for fiskene i havet, fuglene i luften og alle dyrene på jorden „бъди отговорен за рибите в морето, птиците във въздуха и всички животни на земята“. В популярния пасаж от Begyndelsen (Битие 3.24), че човек ще остави баща си и майка си и ще се привърже към жена си (в смисъл съпругата си), и те ще бъдат една плът (derfor forlader en mand sin far og mor og holder sig til sin hustru, og de to bliver et kød), в новия превод прави впечатление либералната формулировка Siden har det været sådan, at en mand

forlader sin far og mor for at blive et med sin kvinde „Оттогава е било така, мъжът оставя баща си и майка си, за да стане едно със своята жена“ (датският израз подсказва, че избраната жена не е необходимо да е съпруга). В диалога между Господ и Каин 4.7 е привнесена интимна нотка. В предишния авторизиран текст е казано:

Hvis du gør det gode, kan du se frit op, men hvis du ikke gør det gode, lurер synden ved døren

Ако вършиш добро, можеш свободно да вдигнеш очи, но ако не вършиш добро, грехът дебне на вратата“.

В Bibelen 2020:

Du kan roligt se mig i øjnene, hvis det, du gør, er godt. Men hvis du ikke handler rigtigt, så ligger det onde på lur og vil altid prøve at få fat i dig

„Може спокойно да ме погледнеш в очите, ако това, което правиш, е добро. Но ако не постъпваш правилно, злото дебне и винаги ще се опитва да те сграбчи.

Има съществена разлика с българската Библия от 1924 г.:

Ако правиш добро, не ще ли бъде прието? Но ако не правиш добро, грѣха лежи на вратата и къмъ тебе се стреми.

Датската традиция на библейските преводи се стреми към полза от една обща библия, независимо от различни конфесии (католици, протестанти, баптисти, изключение правят Свидетелите на Йехова със своя библия), а това изисква баланс с множество параметри. Вън от обсега на това изложение остават разнообразните разсъждения, които имат връзка с днешните конфликти юдаизъм – християнство и православие – икуменизъм. Излишно е да се споменава, че датската протестантска традиция от времето на Ото Мьолер (Otto Møller, 1831-1915) и Съорен Киркегор е силно повлияна от идеята за връзката между сътворението и христологията, самото сътворение на света е вест за изкуплението на човешкия род. От Лутер протестантството наследява мисълта, че Бог се разкрива в *Откровението* и присъства в евхаристията, че общението е съвместна молитва и причастие с Христовите тайни. Яснотата по тези въпроси и езиковата точност играят витална роля в етичните и политическите отношения.

Възражение за влияние на протестантските възгледи може да породят превода на

Йоан 3.5 ἐὰν μὴ τις γεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος

Man bliver født igen ved at blive døbt og få Helligånden

Човек ще се роди отново, когато бъде кръстен и получи от Светия Дух.

В гръцкия текст не се говори за покръстване (βαπτίζεῖν). Точният превод в българското Синодално издание за условието кой може да влезе в царството Божие гласи:

Ако някой се не роди от вода и Дух;

същият превод има и в изданието от 1924 г.:

Ако се не роди някой от вода и Духъ.

Друго възражение засяга превода на *Първо Послание на апостол Павел към Коринтяните*, 12.10 и 14.2, където явлението глосолалия, т.е. говоренето на непознат език, е представено като състояние на екстаз и в това се вижда влияние на протестантството (срв. Tonny Jacobsen, Formand for frikirker: „Bibelen 2020“ er for luthersk, Kristeligt Dagblad 12.maj 2020,11).

На страницата на електронното издание на Bibelen 2020 преводачите са поставили за сравнение паралелни цитати от Библията на Кристиан Трети (Christian III's Bibel), 1550 г., от авторизирания датски превод от 1992 г. и от Bibelen 2020. По-долу помещаваме три извадки от тези цитати с новобългарски превод от авторката.

Накрая се дава и новобългарският превод от 1924 г. и превода на Св. Синод. В превода от 1924 г. е запазен автентичният правопис.

Като се изключи правописа и отделни старинни лексеми в текста на Библията от 1550 г., преводът от Библията на Кристиан Трети от 1550 г. е разбираем и близък до авторизирания от 1992 г., затова датският текст е приведен тук само за интересуващите се специалисти. Например в архаичния превод на 1.Første Mosebog (Genesis, Битие 2.23) за създадената от реброто на мъжа жена (kvinde) е образувана специална дума mandinde, производна от мъж (mand), буквално mandinde „вътре в мъжа“. С едър шрифт е набрана думата „Господ“, където в оригинала стои „Яхве“.

Примери:

I. Книга Битие, 2.21 (1.Første Mosebog (Genesis), 2.21-23)

Christian III's Bibel 1550 (Библията на Кристиан Трети от 1550 г.):

Da lod Gud HERREN en suar søffn falde paa Menniken/och hand soff. Da tog hand it aff hans Riffbē/oc lucte stedē igēmet kød. Da Gud HERREN bygde en Quinde aff Riffbenet/som hand tog aff Menniken/ oc ledde hende til hannem. Da sagde Menniskē/Det er Ben aff mine ben/ oc Kød aff mit kød/der faare skal mand kalde hēde Mandinde/ Thi hun er tagen aff Manden.

Autoriseret Bibel 1992 (Авторизирана Библия 1992 г.):

Da lod Gud Herren en tung søvn falde over Adam, og mens han sov, tog han et af hans ribben og lukkede til med kød. Af det ribben, Gud Herren havde taget fra Adam, byggede han en kvinde og førte hende til Adam. Da sagde Adam: Nu er det ben af mine ben og kød af mit kød. Hun skal kaldes kvinde, for af manden er hun taget.

Тогава Господ Бог направи тежък сън да овладее Адам и докато спеше, взе едно от ребрата му и го запълни с плът. От реброто, което Господ Бог беше взел от Адам, направи жена и я заведе при Адам. Тогава рече Адам: Сега това е кост от моята кост и плът от моята плът. Тя ще се нарича жена, защото е взета от мъжа.

Bibelen 2020 (Библия 2020):

Gud lod derfor mennesket falde i en dyb søvn, og mens han sov, fjernede Gud et af menneskets ribben og erstattede det med kød. Af ribbenet dannede han en kvinde, som han tog med hen til manden. Manden udbrød »Denne gang er knoglerne som mine egne, kødet som mit eget kød. Hun er taget ud af mig. Hun passer til mig. Hun må være kvinde.

Господ остави човека да изпадне в дълбок сън и докато спеше, отсрани Бог едно от човешките ребра и го замести с плът. От реброто той направи една жена, която отведе при мъжа. Мъжът възкликна: Този път костите са като моите собствени, и плътта като моята собствена. Тя е взета от мен. Тя ми подхожда. Тя трябва да е една жена.

Български превод на св. Синод:

И даде Господ Бог на човека дълбок сън; и когато заспа той, взе едно от ребрата му и запълни онова място с плът. И създаде Господ Бог от реброто, взето от човека, жена, и я заведе при човека. И рече човекът: ето, това е кост от костите ми и плът от плътта ми;

тя ще се нарича жена, защото е взета от мъжа (си).

II. Еклесиаст (Книга на проповедника), 1.9-10 (Prædikerens Bog 1.9-10)

Christian III's Bibel 1550 (Библията на Кристиан Трети от 1550 г.):

Alle Gerninger ere fulde aff moye/ at ingen kand udsige det. Øyet seer sig aldri mæt/oc øret hører sig aldri mæt. Hvad er det som skeer er: Lige det samme der skal

ske her effter. Hvad er det som mand haffuer giort: Det er lige som det samme der mand skal gøre her effter/Og der skeer intet nyt under Solen. Skeer der oc noget aff hvilcker mand kand sige/See/det er nyt: Thi det er oc før skeet i fremfaren tid/aff dem som vaare faar oss.

Autoriseret Bibel 1992 (Авторизирана Библия 1992 г.):

Alt, hvad der bliver sagt, udmatter, ingen bliver færdig med at tale, øjet mættes ikke af at se, øret fyldes ikke af at høre. Det, der var, er det samme som det, der kommer, det, der skete, er det samme som det, der vil ske; der er intet nyt under solen. Hvis nogen siger: »Se, her er noget nyt! så har det, vi har for øje, allerede været for længst.

Всичко, което бе казано, досажда, но никой не свършва да говори, окото не се насища да гледа, ухото не се напълня да слуша. Това, което бе, е същото като това, което идва. Това, което се е случило, е същото като това, което ще се случи. Няма нищо ново под слънцето. Ако някой каже: Виж, тук има нещо ново! То това, което е пред очите ни, вече е било от дълго време.

Bibelen 2020 (Библия 2020):

Alting er så ulideligt, at det er svært at finde ord for det. Øjet kan aldrig nå at se nok, og øret kan aldrig nå at høre nok. Dét, der var engang, kommer igen. Og dét, der allerede er sket, kommer til at ske igen. Der er intet nyt under solen. Når nogen siger: Se, dét er nyt!« så er der altid nogen, der allerede har oplevet det længe før os.

Всичко е толкова нетърпимо, че е трудно да се намерят думи за това. Окото никога не се насища да гледа, ухото никога не успява да чуе достатъчно. Това, което е било веднъж, ще дойде пак. И Това, което се е случило, е което отново ще се случи. Няма нищо ново под слънцето. Когато някой каже Виж, това е нещо ново! То винаги е нещо, което някой е преживял дълго преди нас.

Български превод от 1924 г.:

Всичкитѣ нѣща сѣ досадни, - Човѣкъ не може да изкаже до колко; Окото не се насища съ гледане, нито се напълня ухото съ слушане. Каквото е станало, това е, което ще стане; И каквото е било извършено, това е, което ще се извърши; И нѣма нищо ново подѣ слънцето. Има ли нещо,, за което може да се каже: Вижъ! Това е ново? То е вече станало въ вѣковетѣ, които сѣ били преди насъ.

III. Посланието на апостола Павла към Римляните 2.7-10

Romerbrevet 2.7-10

Christian III's Bibel 1550 (Библията на Кристиан Трети от 1550 г.):

som er Priss oc ære/ oc it uforgengeligt væsendem/ som met taalmodighed i gode gerninger tracte effter det evige Liff/ Men dem/ som ere kiffactige/ og icke lyde sandhed/ men lyde uretferdighed/ Ugunst og vrede/ drøffuelse og angst/ offuer alle Menniskens Siele/ som gøre ont/ besynderlige

Autoriseret Bibel 1992 (Авторизирана Библия 1992 г.):

Dem, der søger herlighed og ære og uforgængelighed ved udholdende at gøre det gode, vil han gengælde med evigt liv; og over dem, der søger deres eget og er ulydige mod sandheden, men lydige mod uretten, kommer vrede og harme. Nød og angst rammer hvert menneske, som gør det onde, både jøde, først, og græker derefter.

На тези, които търсят величие и почест и безсмъртие чрез постоянстване да правят доброто, ние ще се отплатим с вечен живот; и на тия, които търсят само за себе си и не се покоряват на истината, но се покоряват на неправдата, ще се падне гняв и ярост. Нищета и страх ще постигне всеки човек, който върши зло, както на юдеина първом, после и на гърка.

Bibelen 2020:

De, der tålmodigt gør det, der er godt, og prøver at opnå udødelighed og anseelse hos Gud, vil få evigt liv. Men de, der kun tænker på sig selv, som nægter at bøje sig for sandheden og i stedet gør det, der er ondt, de bliver straffet med Guds vrede. Nød og angst vil ramme dem, der opfører sig sådan – både jøderne og alle andre.

Тези, които търпеливо вършат това, което е добро, и се опитват да постигнат безсмъртие и благоразположение от страна на Бога, ще получат вечен живот. Но тези, които мислят само за себе си, които отказват да склонят глава пред истината и вместо това вършат зло, те ще бъдат наказани с Господния гняв. Нищета и страх ще постигне тези, които се държат така – както юдеите, така и всички други.

Български превод от 1924 г.:

Бога, който ще въздаде на всеки споредъ дѣлата му: вѣченъ животъ на тия, които съ постоянство въ добри дела търсятъ слава, почест, и безсмъртие; а пъкъ гнѣвъ и негодувание на ония, които сж твърдоглави и се не покоряватъ на истината, а се покоряватъ на неправдата; скърб и неволя на всѣка човѣшка душа, която прави зло, първом на Юдеина, после и на Гърка. А слава и почестъ и миръ на всѣки, който прави добро, първом на Юдеина, после и на Гърка.

Превод на св. Синод:

Който ще въздаде всекому според делата му: живот вечен на ония, които с постоянство в добри дела търсят слава, чест и безсмъртие; ярост и гняв пък на тия, които упорствуват и не се покоряват на истината, а се покоряват на неправдата. Скръб и утеснение върху душата на всеки човек, който прави зло, първом на иудеин, сетне и на елин, а слава и чест и мир всекому, който прави добро, първом на иудеин, а сетне и на елин.

Към теорията на хуманитарните науки

Bibelen 2020 предлага един хибриден модел на превод, съчетание от критичен рационализъм и херменевтика, с използване на всекидневния език в две направления:

- какви понятия използваме за описание на наблюденията ни върху света и
- какви понятия използваме за описание на мотивите за нашите действия.

От изложените мнения, които показват как *Старият и Новият пакт* се възприемат от носителите на езика, се открояват различните погледи и основните позиции в дискусията. Аргументите в полза на един или друг избор водят до заключението, че няма единствен правилен метод на превода, а различни приемливи резултати от преводите. На различните актьори – теоложки факултети, Библейска комисия, църковни комитети и др. – се налага да вземат отношение към епистемологичната борба между теология и религиозна история (теологията е нормативна, а религиозната история е описателна). Ако няколко актьори се борят за надмощие при избора на метода и езика, дискусията може да завърши временно в стила на постструктурализма, който предполага изменение и развитие във възгледите на участниците, допустимост и на една, и на друга версия. Това развитие в оценките, които не са зададени веднъж завинаги, намира отражение и в датската практика: издадена е както Библия за студентите-богослови с тежък справочен апарат, така и четивна *Библия 2020*, предназначена за домашно четене или църковна служба.

В заключение трябва да оценим тридесетилетния труд на преводачите на *Bibelen 2020*. С избрания метод на свободен, смислов превод, те са създали четивна и интелигентна книга, която ще привлича мнозина и ще ги подбужда към търсене на повече информация за набелязаните теми от съставителите. В послеслова към *Bibelen 2020* се

споменава, че Библията трябва да се чете със стратегия. Приведен е цитат от папа Григорий Велики (540-604):

Библията е като река, широка и дълбока, на някои места е плитка, та агнето да може да пие вода, на други места е достатъчно дълбока, та слонът да може да плува.

По повод на критиките е уместно да бъдат приведени и два други цитата, първият е от *Предговора* на св. Иероним към превода му на *Евангелието* на народен латински, в който ерудираният преводач споменава за очакваната критика към труда му. Св. Иероним пише:

Ще се намери ли човек, учен или неук, който, като вземе в ръце този том и разбере, че прочетеното е в разрез с обичайните му вкусове, незабавно би избухнал, наричайки ме фалшификатор и профан заради това, че съм посмял да допълня древните книги, да ги променя или поправя.

(*Epistula sancti Hieronymi presbyteri ad Damasum Papam, Sancti Hieronymi Operum tomus quintus, Parisiiw, MDSSVI (1706), 5; Weber, Gryson 2007. Praefatio in Evangelio, 3).*

Несъмнено вкусовете на читателската публика зависят от нивото на образованието им. Затова към казаното от св. Иероним ще добавя и казаното от Григорий Велики през IV в.:

Искам всички разумни хора да се съгласят, че първото и най-голямо добро в човешкия живот е образованието, и то не само нашето, възвишено и благородно, което гледа с презрение на всичко онова в литературата, което е безсмислено украшение и празна суета, а посвещава цялото си внимание на спасението на душата и красотата на мисълта. Ценно е и другото, чуждото образование, което повечето християни погрешно отхвърлят, защото, цитирам, е опасно и съблазнително, и отдалечава човека от Бога... Поради това не бива да се омаловажава образованието, защото на някои така им се иска, но трябва да се разбере, че тези хора са лукави невежи, които биха искали всички да бъдат такива, каквито са и те, за да могат да минат незабелязано в тълпата и тяхната необразованост да не получи заслужен присмех и критика.

(Превод Татяна Филева; Йеротич 2015).

ЛИТЕРАТУРА

- Barth 1958: *Barth, K. Die Kirchliche Dogmatik. Bd. 2: Halbbd. 2. Zollikon-Zürich: Evangel. Verlag.*
- Bauer 1928: *Bauer, W. Wörterbuch zum Neuen Testament. Göttingen.*
- Drecoll 2011: *Drecoll, V. H. Das Symbolum Athanasianum. In: Athanasius Handbuch. Tübingen, 386-389.*
- Graux 1879: *Graux, C. Notices sommaires des manuscrits grecs de la grande Bibliotheque royale de Copenhague. Paris: Imprimerie nationale.*
- Halvgaard 2008: *Halvgaard, Chr. Kilde eller kanon? Kampen om Den danske Bibel. Københavns Universitet.*
- Hristova-Shomova 2016: *Hristova-Shomova, I. Sophia, the Wisdom of God. – The Bible in Slavic tradition. Leiden.*

- Йеротич 2015: *Йеротич, В.* 120 въпроса и отговора от християнската психотерапевтична практика. София: ИК „Омофор“ (Yerotich 2015: *Yerotich, V.* 120 vaproso i otgovora ot hristiyanskata psihoterapevtichna praktika. Sofia: IK „Omofor“).
- Kulic 2016: *Kulic, A.* The Bible in Slavic Tradition. Liden, Brill.
- Nestle 1950: *Nestle, E., E. Nestle* (Ed.). Novum testamentum Graece. Editio vicessima. Stuttgart.
- Николова 1998: *Николова, С.* Проблемът за издаването на небогослужебните български средновековни текстове на Стария Завет. –В: *Златанова, Р.* Книга на Дванадесетте пророци с тълкования. Старобългарският превод на Стария Завет, Т. 1. София: Кирило-Методиевски научен център, IX-XXXVII (Nikolova 1998: *Nikolova, S.* Problemat za izdavaneto na nebogoslužhebnite balgarski srednovekovni tekstove na Staria Zavet. In: *Zlatanova, R.* Kniga na Dvanadesette prorotsi s talkovania. Starobalgarskiyat prevod na Staria Zavet, T. 1. Sofia: Kirilo-Metodievski nauchen tsentar, IX-XXXVII).
- Пенкова 2015: *Пенкова, П.* Св. Атанасий Александрийски. Второ слово против арианите (в старобългарски превод). София: Изток-Запад (Penkova 2015: *Penkova, P.* Sv. Atanasiy Aleksandriyski. Vtoro slovo protiv arianite)v starobalgarski prevod). Sofia: Iztok-Zapad).
- Пенкова 2016: *Пенкова, П.* Св. Атанасий Александрийски (Велики). Трето слово против арианите. Изследване и издание на текста. София: Изд. „Валентин Траянов“ (Penkova 2016: *Penkova, P.* Sv. Atanasiy Aleksandriyski (Veliki). Treto slovo protiv arianite. Izsledvane i izdanie na teksta. Sofia: Izd. „Valentin Trayanov“).
- Плетнева 2013: *Плетнева, А. А.* Лубочная библия: язык и текст. Москва (Pletneva 2013: *Pletneva, A. A.* Lubochnaya bibliya: yazyk i tekst. Moskva).
- Schartau 1994: *Schartau, B.* Codices Graeci Haunienses: Ein deskriptiver Katalog des griechischen Handschriftenbestandes der Königlichen Bibliothek Kopenhagen Danish Humanist Text and Studies 9. Copenhagen: Museum Tusculanum Press.
- Weber, Gryson 2007: *Weber, R., R. Gryson* (Ed.). Biblia Sacra iuxta vulgatam versionem. Editio quinta. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft.